

com/view/10.1093/oxfordhb /9780199733026.001.0001 /oxfordhb-9780199733026-e-5.

7. Швейцер А. Культура и этика. [Электронный ресурс] // Электронная библиотека RoyalLic.com: [сайт]. URL: https://royallib.com/read/shveytser_albert/kultura_i_etika.html#0.

УДК 94:316.42 + 316.752 (569.1)

Ветринський І. М.

ПЕРЕДУМОВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ СИРІЙСЬКОЇ КРИЗИ: ЦІННІСНИЙ АСПЕКТ

Проаналізовано історичні, геополітичні та ціннісні аспекти передумов та подальшого розвитку сучасної сирійської кризи з метою виявлення причин її виникнення й визначення можливих перспектив. Показано, що Сирія стала одним з ключових вузлів протиріч між головними претендентами на роль домінанта у близькосхідному регіоні – Іраном та Саудівською Аравією. Встановлено, що на тлі подій Арабської весни тоталітарна модель розвитку країни довела свою неспроможність, в контексті чого актуалізувалися глибокі проблеми сирійського суспільства, які до цього часу перебували в латентному стані.

Ключові слова: Сирія, Асад, ДДЛ, цінності.

Igor Vietrynskyi. Background and features of the current crisis in Syria: the values aspects. Historical, geopolitical and value aspects of the prerequisites, as well as the further development of the modern Syrian crisis are analyzed in order to identify its causes and delineate potential prospects. Syria has become one of the key components of contradiction between the main contenders for the dominant role in the Middle East – Iran and Saudi Arabia. In line with Arab Spring processes, totalitarian model of development of Syria has demonstrated its inadequacy in the context of what actualized the underlying problems of Syrian society, which were up early in the latent state.

Keywords: Syria, Assad, ISIS, values.

Масштабне протистояння у Сирії, яке почалося у 2011 р., досить умовно можна віднести до громадянської війни, оскільки на всіх етапах ескалації конфлікту активну участь в ньому брали зовнішні гравці: починаючи від регіональних геополітичних лідерів (Іран, Са-

удівська Аравія), закінчуючи міжнародними коаліціями та терористичними угрупованнями.

Історія розвитку та становлення Сирійської Арабської Республіки як незалежної держави, її геополітичне становище та природа передумов сучасної кризи багато в чому нагадує український історичний досвід та сьогоднішні реалії. Фундаментальні чинники, що лягли в основу сучасної сирійської кризи, треба шукати насамперед у складній історії цієї близькосхідної країни.

Говорячи саме про ціннісну складову сирійської кризи, необхідно наголосити, що початок другого десятиліття XXI ст. став моментом драматичних перетворень для близькосхідного регіону, оскільки в контексті так званої Арабської весни стало зрозуміло, що ціннісні уявлення та орієнтири перестали співпадати з політикою урядів.

Соціально-економічна ситуація в Сирії протягом десятиліть була дуже далекою від ідеалу: починаючи з 1963 р. в країні діяв надзвичайний стан, що суттєво обмежував громадянські права й свободи, тож майже півстоліття сирійське суспільство існувало в умовах військової диктатури і ні про будь-які соціально-економічні реформи не йшлося. Прихід до влади у Сирійській Арабській Республіці молодого президента Б. аль-Асада мало що змінив в усталеному порядку.

Незважаючи на «консервування» політичної системи, Уряд Б. аль-Асада виступав за інтеграцію країни у світову економіку, зокрема Середземноморську зону вільної торгівлі. З приходом до влади Башара Асада жодних системних змін у країні не відбулося – владу й надалі було зосереджено в руках алавітської військово-політичної верхівки, а жорсткий авторитарний режим виключав будь-які ліберальні перетворення.

Конфлікт у Сирії має декілька вимірів: геополітичний, релігійний та соціально-економічний, які своєю чергою досить тісно пов'язані між собою з точки зору передумов та наслідків.

Сирія стала однією з тих країн, що опинилися у центрі зіткнення інтересів Ірану та Саудівської Аравії. Зокрема, це зумовлено тим, що з одного боку, більшість населення Сирійської Арабської Республіки складають араби-суніти, а з іншого – при владі в цій країні вже багато десятиліть перебувають представники клану Асадів, що за віросповіданням є алавітами (алавізм вважають відгалуженням шиїзму). Сирія є давнім партнером і союзником Ірану: починаючи з кінця 1979 р. альянс між Сирією та Іраном суттєво вплинув на формування політики у близькосхідному регіоні, зокрема Дамаск підтримував Іран у його війні з Іраком (1980-1988 рр.). Пізніше саме ці дві країни ста-

ли головними опонентами американської військової операції проти Іраку (2003 р.), вони активно допомагали повстанцям, заохочували та озброювали їх для боротьби проти сил антисадамівської коаліції [1].

В свою чергу, однією з природних стратегічних цілей Саудівської Аравії є зміна внутрішньополітичного розкладу у Сирії на свою користь, насамперед шляхом заміни авторитарного алавітського режиму на лояльні саудитам політичні сили (скоріше за все, сунітські). Це створило би умови для створення певної сунітської коаліції, до якої би входили монархії Перської затоки та інші арабські республіканські держави, чия політика була б спрямована проти Ірану. Крім того, стратегічний контроль над Сирією та, відповідно, Ліваном дозволив би значно послабити можливості шийтських збройних угруповань на кшталт «Хізболи» та інших, що базуються на території різних країн регіону та існують переважно завдяки активній підтримці Ірану. Також гегемонія Саудівської Аравії на Близькому Сході зробила би з неї головного експортера природних ресурсів, насамперед вуглеводнів, на противагу посиленню позицій Ірану і Катару на світовому енергетичному ринку [2].

Незважаючи на вельми несприятливий зовнішньополітичний контекст, було б необ'єктивно зводити причини сирійської кризи лише до зовнішніх впливів (хоча й нехтувати ними ніяк не можна). Зокрема, А. Дервіш наголошує, що основні причини повстання у Сирії – це жадібність і корумпованість чиновників, а також закритість і «консервованість» політичної системи, що виключає перспективи будь-яких конструктивних реформ чи трансформацій. Ця ситуація ускладнювалася ще й тим, що велику частку населення Сирійської Арабської Республіки до 2011 р. склали молоді люди, які з одного боку, дуже важко переживають безробіття та відсутність перспектив, а з іншого – мають значний протестний потенціал [3]. Економічна деградація Сирії та фактична відсутність перспектив будь-яких конструктивних перетворень внаслідок безальтернативності авторитарного асадітського режиму призвели до того, що базові права людини, які є тісно пов'язаними з певним набором соціальних свобод та гарантій, постійно порушувались. Оскільки забезпечення прав людини є по-перше, універсальною цінністю, а по-друге, необхідною умовою для будь-якої ефективної модернізації суспільства, Сирія була приречена на економічну стагнацію та наростання протестних настроїв [4, с. 76].

Прийшовши до влади, Б. Асад декларував прагнення модернізувати країну з урахуванням демократичних цінностей, проте, розпочавши реформи, злякався, зрозумівши, що це може призвести до демон-

тажу існуючої системи, за якої практично вся влада була зосереджена в руках самого Асада та представників алавітських кланів. Реформи були швидко згорнуті, а перші паростки громадянської активності – придушені.

Перші протести в Сирії почалися наприкінці січня 2011 р., але вони носили здебільшого неорганізований характер. Приводом до масових демонстрацій у березні 2011 р. в Дераа, які об'єднали близько 100 000 учасників й не вщухали декілька тижнів, стало жорстоке вбивство (після численних катувань) кількох підлітків, що їх затримали на початку місяця сили правопорядку – їх було звинувачено у нанесенні образливих антивладних написів на стінах [5].

Зважаючи на те, що режим Б. аль-Асада з самого початку взяв курс на жорстке придушення будь-яких протестів, а розстріли силовиками мирних громадян під час масових акцій були звичайною практикою, опозиція досить швидко радикалізувалася. У 2013 р. відбулися події, що зумовили принципово інший рівень ескалації конфлікту, а саме – застосування сирійськими урядовими військами хімічної зброї проти повстанців. Перше офіційне визнання Дамаском наявності значних запасів хімічної зброї мало місце ще в 2012 р., проте уряд обіцяв ніколи не застосовувати її проти мирного населення. Проте вже 23 грудня того ж року режим Асада вперше звинуватили у хімічній атаці на м. Хомс. Наступна атака із застосуванням заріну, від якої загинули більше 20 людей, відбулася 19 березня 2013 р. в передмісті м. Алеппо. Наймасштабніша хімічна атака була здійснена в м. Гута 21 серпня 2013 р., кількість загиблих сягнула від 300 до 1700 мирних жителів; ООН почала міжнародне розслідування події, а Барак Обама звернувся до Конгресу за згодою на проведення авіаудару по Сирії [6].

Зважаючи на значну політичну та військову підтримку з боку Кремля, перспективи прямого американського втручання у сирійську кризу не мали чіткої перспективи, тож Б. Обама, з одного боку, усіляко намагався уникнути участі у черговому тривалому конфлікті на Близькому Сході, а з іншого став заручником власної ж обіцянки щодо застосування сили в разі «перетину червоної лінії» Асадом. На цьому тлі Барак Обама швидко погодився на пропозицію РФ виступити в якості посередника в хімічному роззброєнні Сирії. Проте це жодним чином не впливало на конструктивне вирішення існуючого конфлікту. У 2014 р. Сирія приєдналася до міжнародної конвенції щодо заборони хімічної зброї та вивезла під контролем експертів ОЗХЗ (Організації щодо заборони хімічної зброї) всі задекларовані нею запаси зі своєї території. Сирія розкрила свої арсенали хімічної зброї, а також місця

її виробництва. Проте на цьому історія з хімічною зброєю у країні не закінчилася: в її застосуванні після 2014 р. неодноразово звинувачували ІДІЛ. Оскільки сирійська опозиція першою своєю вимогою ставила усунення Башара аль-Асада, то декларативні дії Заходу щодо «хімічного роззброєння під контролем ООН» багатьма сирійцями було розцінено як зрада (що в певному сенсі було цілком справедливо).

Якщо на перших етапах Б. Асад сподівався, що присутність терористів відверне втручання зовнішніх гравців у сирійський конфлікт, то цей розрахунок цілком провалився. Проти ІДІЛ виступили одночасно коаліція західних країн, Ліга арабських держав, Іран та інші країни. Саме необхідністю боротьби проти ІДІЛ аргументувала нарощення своєї військової присутності в Сирії Росія, яка у 2015 р. спочатку розмістила в САР на авіаційній базі Хмеймім свою авіаційну групу, а згодом – посилила своє угруповання військово-морським компонентом, військами протиповітряної оборони, силами спеціальних операцій, саперами тощо. Однак реально головною ціллю Кремля була підтримка свого давнього союзника Б. Асада, запобігання зміни його лояльного Москві режиму. Той факт, що Росія та Іран прийшли на допомогу Б. Асаду, зумовив пролонгацію та поглиблення протистояння в державі, насамперед за рахунок збереження «збанкрутілого» диктаторського режиму та збільшення кількості залучених та зацікавлених сторін конфлікту. Як зазначає В. Швед, «Росія вбачає у нинішньому сирійському режимі Б. Асада головний і чи не єдиний оплот своєї присутності в арабському світі, який дозволяє мати свій центр впливу на регіон та військово-морську базу на середземноморському узбережжі Сирії у м. Тартус. Для Ірану сирійський режим Б. Асада представляє фактично центральну частину шийтської вісі («вісь спротиву») як знаряддя нав'язування свого впливу і гегемонії у масштабах усього Близького і Середнього Сходу» [7, с. 116].

Сучасна Сирія перетворилася на замкнуте коло геополітичних протиріч, оскільки основні актори протистояння мають принципово різні цілі, подекуди це стосується навіть сьогоднішніх союзників. Росія та Іран воюють на боці урядової армії з метою повернути контроль Б. Асада над територією країни; в такому разі Іран, на протигагу Саудівській Аравії, суттєво посилить свої позиції на Близькому Сході, побудувавши «шиїтську вісь з Іраком», РФ отримає важливу «опорну базу» в регіоні (за аналогією з американо-саудівським союзом) та вплив на нафтові потоки. Разом з тим, до відновлення контролю Асада ще далеко, оскільки опозиційні війська, підтримані Саудівською Аравією, Катаром, Туреччиною та іншими сунітськими державами, утри-

мують низку стратегічно важливих районів. Водночас північний схід Сирії контролюють курдські сили, які підтримують США; саме курди зробили найбільший внесок у справу знищення ІДІЛ, взявши під свій контроль низку звільнених територій. Метою курдів є утворення власної держави чи принаймні автономії на території Сирії, Іраку та Туреччини. Саме підтримка курдів є головним каменем спотикання у відносинах США та Туреччини, яка розглядає курдів як терористів і реалізує проти них військові операції вздовж сирійсько-турецького кордону з метою утворення «буферу безпеки». Ще одним актором сирійської кризи є Ізраїль, для якого неприйнятною є перспектива встановлення іранського домінування у Сирії та регіоні.

Повертаючись до ціннісної складової сирійської кризи, варто наголосити, що конфлікуючі сторони також обстоюють різні позиції, які ще більше ускладнюють пошук шляхів вирішення проблеми. Радикальні протиріччя між ними на світоглядному рівні практично зводять нанівець перспективи її вирішення в недалекому майбутньому.

Використані джерела та література:

1. Iran and Syria [Електронний ресурс]. URL: <https://iranprimer.usip.org/resource/iran-and-syria>.
2. Сирийский конфликт как арена противоборства Исламской Республики Иран и Королевства Саудовская Аравия [Електронний ресурс]. URL: <http://csef.ru/ru/oborona-i-bezopasnost/340/sirijskij-konflikt-kak-arena-protivoborstva-islamskoj-respubliki-iran-i-korolevstva-saudovskaya-araviya-8096>.
3. Дервиш А. Причина восстания в Сирии – жадность чиновников [Електронний ресурс]. URL: <https://www.segodnya.ua/interview/doktor-dervish-prichina-vocstaniya-v-cirii-%E2%80%94-zhadnoct-chinovnikov.html>.
4. Сучасні європейські культурно-історичні цінності в контексті викликів глобалізації: моногр. / під ред. А.І. Кудряченко. ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». К.: Фенікс, 2014. 444 с.
5. Daraa: The spark that lit the Syrian flame [Електронний ресурс]. URL: <https://edition.cnn.com/2012/03/01/world/meast/syria-crisis-beginnings/index.html>.
6. В Сирии действительно применяют химическое оружие? Есть ли этому доказательства? [Електронний ресурс]. URL: <https://meduza.io/feature/2018/04/11/v-sirii-deystvitelno-primenyayut-himicheskoe-oruzhie-est-li-etomu-dokazatelstva>.
7. Швед В. О. Арабська весна. У контексті сучасного трансформаційного процесу на Близькому і Середньому Сході // Проблеми всесвітньої історії: науковий журнал. 2016. № 1. С.109-122.